

ETYKA

Jakub Guzek

Uwaga!

Poniższe opracowanie jest oparte głównie na podstawie wykładów z przedmiotu **Etyka** prowadzonych na kierunku **Biotechnologia** w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Jest ono autorstwa studentów toteż może zawierać błędy i do zawartych w nim informacji należy poodchodzić z głową.

Informacje wstępne

prowadzący: dr hab. Franciszek Kampka

Obecność podwyższa ocenę

„Etyka w działaniu” – Jacek C.

„Przewodnik po etyce” – red. Peter Singer

„Podstawowe pojęcia moralne” - Robert Spielmann

WYKŁAD 1.

CZŁOWIEK ETYCZNY MIĘDZY KULTURĄ STRACHU A KALKULOWANĄ NIEPEWNOŚCIĄ

Ryzyko towarzyszy człowiekowi w każdym wymiarze życia. Ryzyka mogą być jednostkowe lub mieć charakter kataklizmów.

„Społeczeństwo ryzyka” – Ulrich Beck

Kultura strachu – każdy ma fobie i lęki. Kultura strachu prowadzi do powstania „polityki strachu”.

Cztery formy ryzyka

- ryzyko, które trzeba zaakceptować (rzeczy nieuniknione na które nie mamy wpływu mp. wypadki samochodowe etc.)
- ryzyko, na które „można sobie pozwolić” – istnieją korzyści a szansa niepowodzenia jest niska
- ryzyko, na które „nie można sobie pozwolić” – szansa niepowodzenia jest bardzo wysoka.
- ryzyko którego, nie można nie podjąć – niepodjęcie ryzyka ma gorsze, lub równoważne konsekwencje niepowodzenia.

Człowiek jest podmiotem i przedmiotem filozofii (zwłaszcza współcześnie). Dzisiejsza epoka oferuje najwięcej wiedzy o tym kim jest człowiek, a zarazem najbardziej zadaje nacisk na pytanie kim jest człowiek. Największą słabością współczesnej cywilizacji jest nieadekwatna wizja człowieka.

Wizja człowieka zależy od modelu społeczeństwa.

- społeczeństwo tradycyjne – mobilność pionowa i pozioma są zerowe, a system wartości jest stały i niezmienny. Człowiek w takim społeczeństwie nie przeżywa problemów tożsamości.
- społeczeństwo wewnątrzsterowne – Nie każdy jest w stanie zdobyć pracę tam gdzie się urodził. Jest to „społeczeństwo po rewolucji przemysłowej”. Zwiększona względem społeczeństwa tradycyjnego mobilność pozioma i pionowa. System wartości jest częściowo załamany.
- społeczeństwo sieci (zewnętrzsterowne) – mobilność pionowa pozioma jest nieograniczona. „Społeczeństwo po rewolucji informatycznej”. Zdecydowany kłopot z ustaleniem jakie wartości są ważne.

Człowiek, który chce coś osiągnąć musi się cechować czterema rzeczami:

- zdyscyplinowaniem
- umiejętnością koncentracji
- cierpliwością
- zaangażowaniem

Jest to społeczeństwo niebezpieczne ze względu na niestały system wartości.

Anomia społeczna – sytuacja w której „zawalił” się w danym społeczeństwie system wartości i norm. W sytuacji anomii ludzie tracą poczucie sensu i wzrasta liczba samobójstw.

W tym społeczeństwie „człowiek jest radarem” – nie szuka ludzi o podobnych poglądach.

Trzy sytuacje z którymi ma docznienia człowiek żyjący w społeczeństwie zewnątrzsterownym

- Urzeczowienie człowieka (reizacja). Społeczeństwo, które urzeczowia człowieka pozbawia go tajemnic.
- Powszechne zakrzyczenie, brak skupienia. Brak zdolności do refleksji. Brak perspektywicznego myślenia.
- Skłonność (predylekcja) do monologu, nieumiejętność słuchania innych. Słuchanie jest pewnego rodzaju gościnnością.

Człowiek etyczny współczesny żyje właśnie w społeczeństwie zewnątrzsterownym, i powyższe kategorie są mu znane.

WYKŁAD 2.

CZŁOWIEK ETYCZNY MIĘDZY KULTURĄ STRACHU A KALKULOWANĄ NIEPEWNOŚCIĄ CD.

Koncepcje człowieka jakie współcześnie funkcjonują:

- egzystencjalistyczna koncepcja człowieka – nie ma nic z natury. Cechy człowieka nie wynikają z natury i zależą tylko i wyłącznie od niego samego. Pytanie ważne dla tej koncepcji – „czy istnieje jakaś natura człowieka?”. Zdaniem twórcy tej koncepcji człowiek sam tworzy siebie.
- psychoanalityczna koncepcja człowieka (Zygmunt Freud). Człowiek kierowany jest dwoma popędami (*id*). Niezadowolenie wynika z zbytnej dominacji superego.
  - eros – popęd przyjemności
  - tanatos – popęd śmierci
- nihilistyczna koncepcja człowieka – egzystencja sama w sobie nie ma sensu.
- materialistyczna koncepcja człowieka (Karol Marx) – człowiek jest tylko materią. Jego życie to tylko życie doczesne.
- liberalistyczna koncepcja człowieka – człowiek jest wolny i może wszystko. istotnym pytaniem jest czy wszystko co człowiek wybiera jest istotne i czy, rzeczywiście każdy wybór nie odbiera wolności. Wolność skierowana w złą stronę może prowadzić do zniewolenia człowieka.
- naukowo-techniczna koncepcja człowieka – „Nadchodzi osobliwość” - Rei Kurtzwald (?).
- biologiczna wizja człowieka – świat i człowiek jest wynikiem ewolucji.
- biblijno-chrześcijańska koncepcja człowieka Cztery prawdy o człowieku w tej koncepcji
  - człowiek został stworzony – byt ludzki nie zależy od człowieka. Człowiek jest bytem ku śmierci (napewno umrze, pytanie tylko kiedy i jak). Egzystencja jednostki jest zależna od innych. Jeżeli człowiek jest stworzony to jest ograniczony. Nie może być kim chce. Człowiek ma ograniczoną liczbę talentów i predyspozycji.
  - człowiek jest człowiekiem upadającym – człowiek jest grzeszny i w życiu wiele razy „upada”
  - człowiek jest bytem nadziei i optymizmu – zawsze może się zmienić i zacząć od nowa. Chęć zmiany sprawia, że człowiek nie jest wykluczony. Wyklucza go tylko uznanie zła za dobro.
  - człowiek jest przeznaczony do życia wiecznego – „Czego najbardziej żałują ludzie umierających”
Pięć żali ludzi umierających
    - * „Szkoda, że nie miałem odwagi żyć tak jak chciałem a nie tak jak chcieli inni” – człowiek daje się zapędzić i kierować innym swoich życiem.
    - * „Szkoda, że tak dużo pracowałem” – człowiek pracuje i nawet nie zauważa gdy kończy się życie.
    - * „Szkoda, że nie miałem odwagi okazywać uczuć” – człowiek się wstydzi, boi się okazywać czułość i inne emocje, ponieważ panuje przekonanie, że człowiek okazyjący emocje jest łamliwy, niepoważny i niedojrzały.
    - * „Żałuję, że straciłem kontakt z przyjaciółmi”

* „Szkoda, że nie pozwoliłem sobie być szczęśliwym”

Wszystkie te wizje człowieka mają redukcjonistyczny wymiar. Żadna z nich nie omawia człowieka w pełni.

Pytanie brzmi, jak ustalić co jest najważniejsze przy tylu różnych wizjach człowieka.

Personalizm – wszelkie koncepcje skupiają się wokół osoby. Człowiek w filozofii jest najważniejszy. Nieetycznym jest poświęcenie człowieka dla systemu.

Personalistyczne postulaty cywilizacji empatycznej (Jeremy Rifkin):

- Pierwszeństwo człowieka przed rzeczą – odpowiada problemowi w społeczeństwie zewnątrzsterownym jakim jest urzeczowienie człowieka. Człowiek powinien być ważniejszy niż system czy ideologia.
- Pierwszeństwo etyki przed techniką – „Czy zdobycze techniki i nauki idą w zgodzie z rozwojem etyki?”. Rozwój ludzki nie powinien zachodzić tylko w dziedzinie techniki, ale również w dziedzinie etyki.
- Pierwszeństwo „być” przed „mieć” – w wielu wypadkach sam fakt posiadania czegoś określa człowieka w oczach innych.
- Pierwszeństwo miłosierdzia przed sprawiedliwością – „Jak budować świat - na sprawiedliwości czy na miłosierdziu”

„Jeżeli nie zbudujemy cywilizacji empatycznej to nie zbudujemy żadnej” – Jeremy Rifkin

„Efekt Lucyfera” – Zimbardo

Jeżeli pytamy „Kim jest człowiek?” – to trzeba wziąć pod uwagę, że każdy człowiek jest jedyny w swoim rodzaju i nigdy jego życie się nie powtórzy. Człowiek powinien kochać siebie takiego jakim jest.

Każdy człowiek ma swoje określone predyspozycje i jego obowiązkiem jest je odkryć.

Zazdrość jest wynikiem porównywania się ludzi między sobą – jest jednak z natury bezsensowna ponieważ każdy człowiek jest inny i ma inne zdolności i talenty.

- Jaźń fasadowa – to co człowiek prezentuje innym, to jak człowiek chce żeby inni go widzieli. Istnieje w człowieku obawa o to jak zareagowaliby inni gdyby wiedzieli jaki jest naprawdę.
- Jaźń odzwierciedlona – „Kim naprawdę jestem? Czy jestem takim jakiego widzą mnie inni ludzie, czy taki jaki sam uważam, że jestem”.
- Jaźń zobiektywizowana - złożenie jaźni fasadowej i odzwierciedlonej.

Człowiek doświadcza niedosytu – zawsze chce więcej. Tym co jest jednak istotne jest „kochać się takiego jakim się jest”. Mądrość nie polega na tym czego się pragnie ale na akceptowaniu tego co przychodzi.

WYKŁAD 3.

ZASADY ŻYCIA SPOŁECZNEGO JAKO SZANSA BUDOWANIA SPOŁECZEŃSTWA PRZYJAZNEGO CZŁOWIEKOWI.

„Życzę sobie aby moje życie i decyzje zależały ode mnie a nie od jakichkolwiek sił zewnętrznych, chce sam kierować swoimi wyborami (...) chcę być kimś, kto sam decyduje o sobie. Chcę być wolny, to znaczy wyznaczyć swoje własne cele i dążyć do ich realizacji”

Pięć zasad życia społecznego

- Zasada dobra wspólnego – suma warunków życia społecznego jakie pozwalają osiągnąć w pełni i łatwiej doskonałość. Koncentruje się ta zasada na infrastrukturze tworzącej elementy życia, która pozwala i pomaga jednostce w rozwijaniu swoich zdolności i predyspozycji. Dobro wspólne to stwarzanie możliwości rozwoju. Zasada dobra wspólnego zakłada poszanowanie drugiej osoby – drugiego człowieka należy szanować niezależnie od jego poglądów i przekonań.

Władza i państwo są zobowiązane do poszanowania praw każdej jednostki i do stwarzania warunków w których możliwy jest rozwój jednostki.

Dobro wspólne jest to całokształt warunków, które pozwalają człowiekowi osiągnąć doskonałość.

- Zasada pomocniczości (subsydiarności) – „*tyle władzy ile jest to konieczne, tyle wolności ile jest to możliwe*”. Należy pozwalać ludziom działać – stworzyć im przestrzeń do samodzielnej pracy i pomagać tylko w tym z czym nie są w stanie poradzić sobie sami.

Zasada pomocniczości sprowadza się do nienaruszania funkcjonowania pewnego środowiska – nie należy wydierać jednostkom tego co są w stanie zrobić samodzielnie. Nie należy nikomu odbierać inicjatywy.

Zasada ta domaga się możliwości dopuszczenia do popełnienia błędu. Domaga się także aktywności poszczególnych jednostek.

- Zasada solidarności – żaden człowiek nie jest odizolowany i niezależny od innych ludzi. Każdy człowiek musi zaakceptować, że wszyscy wokół niego też mają swoje miejsce w świecie i prawo do życia. Każdy jest zobowiązany wobec innych do zapewnienia im wolności.

Solidarność ta musi być trwałą postawą – bez względu na wszystko należy budować więzi społeczne i być świadomym wzajemnej zależności ludzi od siebie. Solidarność jest budowaniem więzi społecznych.

W budowaniu solidarności międzyludzkiej przeszkodą jest ksenofobia i wszelkie głoszące nienawiść lub nieufność ideologie. Mówi się także, że terroryzm jest zjawiskiem niszczącym solidarność.

Solidarność chroni społeczeństwo przed tyranią i despotyzmem (ale i w drugą stronę). Ze wszystkich ludzkich wad egoizm najbardziej sprzyja despotcie. Despota uważa za dobrych obywateli takich, którzy w nic się nie angażują, a tych którzy się angażują widzi jako wichrzycieli.

Ditrich Bonhoffer (?) – „*Etyka, wybór pism*” „Pogarda dla ludzi i robienie z nich bożyszczka leżą tuż obok siebie”. Jedną z przyczyn dla, których trudno jest zrealizować solidarność jest brak realizacji postaw etycznych i społecznych.

- Zasada sprawiedliwości – „*oddać każdemu co mu się słusznie należy*”.

Trzy aspekty sprawiedliwości rozpoznawczej

- Sprawiedliwość wymienna – gratyfikacja za zrobienie czegoś co było przedmiotem umowy między dwoma osobami, brak gratyfikacji za niewywiązanie się z umowy. Sprawiedliwość wymienna zawsze zależy od relacji między dwoma podmiotami.
- Sprawiedliwość rozdzielcza – np. płacąc podatki oczekujemy że dostaniemy coś co nam się należy. Sprawiedliwość rozdzielcza „idzie od góry w dół”.
- Sprawiedliwość legalna – np. jakie obowiązki ma obywatel w stosunku do państwa. Sprawiedliwość legalna idzie „od dołu do góry”. Zdrowy patriotyzm.

Trzy aspekty sprawiedliwości społecznej

- Sprawiedliwość według zasług – im więcej ktoś wnosi do społeczeństwa (np. poprzez wykształcenie) powinien oczekiwać gratyfikacji proporcjonalnej do zasług. Nie należy zazdrościć sukcesu.
  - Sprawiedliwość według potrzeb – pytanie czy każdy zasługuje na to by być złapany w „ratującą siatkę społeczną” gdy upadnie.
  - Sprawiedliwość równych szans – stworzenie ludziom możliwości rozwoju.
- Zasada słuszności – gdyby człowiek nigdy nie doświadczył możliwości kradzieży, nie wiedziałby, że może kraść i nie trzeba byłoby zakazywać mu kradzieży. W rzeczywistości jednak są rzeczy nieregulowane prawem. Zasada słuszności mówi o tym, że jeżeli coś nie jest regulowane prawem nie należy tego wykorzystywać, a zachowywać się przyzwoicie i etycznie.

WYKŁAD 4.

FUNDAMENTALNE POSTAWY MORALNE

Postawa etyczna ma sens wtedy gdy służy temu by budowa.

Ditrich von Hildebrand był przekonany, że gdyby ludzie żyli według wartości moralnych, reżimy totalitarne nie miałyby szans powstania. Wartości moralne jego zdaniem są ważniejsze niż jakiekolwiek wartości naturalne. Zwraca on także uwagę na wszelkie formy zakłamania, które sprawiają, że chcąc usprawiedliwić swoje postępowanie dokonujemy racjonalizacji swoich zachowań, aby nie wyglądały źle.

Najgorszą z chorób społeczeństwa jest letarg elit. Elity mają kreować wartości i czynić użytek ze swojego autorytetu aby przeprowadzać reformy. Letarg ten może wynikać z lęku przed negatywną oceną ogółu, tymczasem zdaniem von Hildebranda zadaniem elit (i nie tylko) jest obrona właściwego systemu wartości.

„Potęgą ludzi złych żywi się tchórzostwem ludzi dobrych”

Jego zdaniem wartości moralne są najpiękniejsze, piękniejsze niż wszelkie idee kultury.

„Lepiej jest krzywdy doznać, czy krzywdę wyrządzić? – Pytanie Sokratesa i Platona.

W jaki sposób wartości moralne stają się udziałem człowieka? Ditrich von Hildebrand uważa, że wartości te powstają w człowieku za jego inicjatywą i wymagają od człowieka zrozumienia tych wartości.

Fundamentalne postawy moralne decydują czy człowiek dostrzeże wartości moralne.

Pięć fundamentalnych postaw moralnych (w oparciu o książkę Ditricha von Hildebranda – „Fundamentalne postawy moralne”)

- **Prawość** – zgodność „czegoś” z obowiązującymi normami prawnymi i etycznymi. Prawość pozwala człowiekowi ustosunkować się do otaczającego go świata w taki sposób, który otwiera go i uwrażliwia na wartości.

Przeciwieństwem człowieka prawego jest

- człowiek bezczelny, którego nieprawość rodzi się z arogancji i z pychy. Człowiek bezczelny, który podchodzi do wszystkiego z urojoną wyższością i niechęcią do rozwoju. Człowiek taki nie zdaje sobie sprawy z wielkości i tajemniczości świata. „Jest rzeczą oczywistą, że jest to człowiek ślepy na wartości”
- człowiek nadmiernie pożądlivy – wszystko co istnieje jest środkiem do osiągnięcia jego interesów. Szuka tylko tego co w danej chwili jest mu potrzebne i czego może użyć.

Człowiek prawy zachowuje się według świata inaczej, jest pozbawiony pychy, egoizmu i pożałliwości. Człowiek ten nie wypełnia świata swoim własnym „ja” ale rozumie godność i szlachetność tego co istnieje. Dostrzega, że wszystko co istnieje jest godne by spojrzeć na to z zainteresowaniem. Szacunek wobec wszystkiego co istnieje i prawość wobec tego jest niezbędnym warunkiem wszelkiego głębokiego poznania. Prawość jest jednym z warunków każdej odpowiedzi człowieka na wartość.

Postawa prawości jest fundamentem wszelkich etycznych interakcji między ludźmi. Tylko przed człowiekiem prawym inny człowiek może się otworzyć.

Prawość jest także warunkiem każdej prawdziwej miłości. Umiejętność uszanowania drugiej osoby i zrozumienie szczególnego sensu znaczenia ich indywidualności, a także zrozumienie znaczenia ich osobistego rozwoju jest tego esencją.

Z prawości wypływa szacunek wobec innych i wobec ich wolności oraz wyborów.

- **Wierność** – W węższym znaczeniu oznacza wierność wobec innych ludzi i siebie samego. W szerszym znaczeniu oznacza pewnego rodzaju stałość, która nadaje ludzkiemu życiu wewnętrzną jednolitość.

Ludzkie życie jest sekwencyjne, składa się z różnych elementów. Człowiek nie potrafi przez dłuższy czas myśleć o tym samym. Człowiek nie jest w stanie kierować swojej uwagi cały czas na jeden przedmiot.

W szeroko rozumianej wierności najważniejsza jest pamięć, która łączy przeszłość z przeszłością. Człowiek posiada w sobie zdolność utrwalania poprzednich doświadczeń i gdyby nie ta zdolność nie byłby zdolny do rozwoju i nauki.

Typy ludzi niewiernych

- człowiek u którego nic nie dociera do wewnętrznej warstwy osobowości. Są to ludzie powierzchowni, pozbawieni głębokiego życia wewnętrznego.
- człowiek posiadający zdolność przeżywania i zapamiętywania wrażeń, lecz u którego wrażenia świeże zacierają starsze. Człowiek taki posiada być może głębokie życie wewnętrzne, lecz nikną u niego dawne przeżycia.

Człowiek wierny to człowiek zdolny zapamiętać i utrwalić w sobie daną wartość. Człowiek wierny posiadający pamięć wartości, nie zakłamuje sobie rzeczywistości i jest wierny wyznawanym wartości. Przekonany danej wartości jest jej wierny.

Jak może rozwijać się moralnie człowiek nie zapamiętujący – niewierny?

Ludzie, którym brak wierności nie zmieniają się nigdy. Brak wytrwałości uniemożliwia im postęp moralny.

Postawa wierności jest warunkiem wszelkiego zaufania. „Czym jest miłość bez wierności?”

Wszelkie wielkie rzeczy rodzą się z małych rzeczy – wierność jest warunkiem rozwoju. Miarą człowieka jest wierność i szlachetność jego serca

- **Poczucie odpowiedzialności** – człowiek, który ma poczucie odpowiedzialności jest to człowiek rozumiejący całą powagę tkwiącą w wymaganiach świata wartości. Pojmuje nie tylko wewnętrzne piękno i majestat świata wartości. Człowiek odpowiedzialny przejawia czujność wobec świata wartości – pozwala mu to uświadomić swoje zadanie i miejsce we wszechświecie. Zdaje sobie sprawę ze stojących ponad nim wartości.

Odpowiedzialność za życie człowieka i za wybory, które podejmuje spoczywa tylko i wyłącznie na nim i nie może na nikogo innego jej zepchnąć.

Człowiekiem przeciwnym człowiekowi odpowiedzialnego jest człowiek lekkomyślny. Człowiek taki zadowala się powierzchownym zrozumieniem wartości i nie zadają sobie trudu zrozumienia powiązania wartości z ich życiem. Ludzie niepotrafiący dostrzec powiązania między wartościami i ich obowiązkami.

Człowiek odpowiedzialny rozumie powagę i wagę każdej swojej decyzji – życie jego jest pełne ostrożności. Nie oznacza to jednak, że życie jego jest pełne wahania – może on podejmować decyzje szybko.

Miarodajnym rozróżnieniem nie jest fakt czy podejmuje decyzje szybko czy nie, ale to czy stojąc przed decyzją bierze przy wyborze pod uwagę wartości.

Prawdziwie odpowiedzialny człowiek daleki jest od tego by podejmować decyzje tylko i wyłącznie własnego zdania – pozbawiony jest egocentryzmu i zadufania.

Dzięki postawie odpowiedzialności wszystko nabiera należytej powagi i ważności.

Człowiek odpowiedzialny ma umiejętność przyjęcia na siebie swojej winy zamiast zrzucania jej na innych. Ma zdolność czucia się winnym.

- **Poszanowanie prawdy** – Człowiek, który nie szanuje prawdy i jest nawykły do kłamstwa jest nie tylko moralnie bezwartościowy lecz także cała jego osobowość jest chora – cała jego moralność i wszelkie jego wartości są wiecznie zagrożone i podejrzane.

„Cóż to jest prawda?”

gr. Aletea – prawda, nieukrywanie. Oznacza to coś co jest widziane takim jakie jest. Pokazanie prawdziwego stanu rzeczy.

Fundamentalną zasadą poszanowania prawdy jest zrozumienie, że jest ona bezwzględna, nienaruszalna i bezdyskusyjna. „Prawda jest jedna a kłamstw jest wiele”

Trzy podejścia do dotarcia do prawdy:

- Oparcie się o ludzi nauki – Czy to uważają ludzie nauki jest niezaprzeczalne? Czy ludzie nauki mogą dojść do prawdy? Nie ma pewności, że prawdy naukowe są niezaprzeczalne i pewne. Ludzie nauki owszem mogą dojść do prawdy, lecz nigdy nic nie może być w pełni niepodważalne. Ludzie nauki również mogą się mylić. Dany stan wiedzy prowadzi do takich a nie innych wniosków. Błędne wnioski nie muszą wynikać ze złej woli a z braku informacji. Wieloaspektowość ludzkiego poznania – opisy różnych ludzi pozornie sprzeczne nie muszą się wcale nawzajem wykluczać. Człowiek musi mieć świadomość, że inni również mogą mieć rację
- Filozofia – Filozofia jest próbą wyjaśniania świata, ale czy filozofia jest prawdą? Wielu filozofów mówi jednak na bardzo różne sposoby o tym co nas otacza, czasem sprzecznie ze sobą.
- Religia – Czy religia prowadzi do prawdy? Różne religie głoszą różne postulaty.

Wszystkie te podejścia do poznania prawdy pokazują, iż prawda istnieje i istnieją do niej różne ścieżki. Do prawdy jednak można się tylko zbliżyć.

Relatywizm różni się tym od wieloaspektowości poznania, że wieloaspektowość polega na tym, iż istnieją różne drogi do prawdy, a relatywizm zakłada brak istnienia jednej prawdy obiektywnej, a wielu prawd subiektywnych.

Trzy rodzaje kłamców

- Kłamca przebiegły – bez skrupowania mówi coś co jest niezgodne z prawdą jeżeli odpowiada to jego celom i zamiarom. Wie czego chce i oszukuje by osiągnąć swój cel
- Kłamca który okłamuje samego siebie a przez to okłamuje innych – usuwa ze swojego życia wszystko co mu nie odpowiada i wmawia samemu sobie, że rzeczywistość jest inna niż jest. Okłamuje samego siebie ponieważ chce zaistnieć, być dobrze odebrany.
Kłamca, który okłamuje samego siebie w przeciwieństwie do pierwszego nie kłamie dla osiągnięcia konkretnego celu, tylko chce zaistnieć – chce być „kimś”
Jest to człowiek, który nie chce widzieć własnych błędów. Racjonalizuje swoje złe uczynki aby nie wydawały się złe.
- Kłamca, który jest człowiekiem fałszywym – nosi w sobie fałsz i nacechowany jest hipokryzją.

Człowiek szanujący prawdę nie okłamuje siebie, ani nikogo innego. Czuje głęboki szacunek wobec dostojenstwa istniejącej rzeczywistości. Rozumie wartość jaka tkwi we wszystkim co istnieje. Rozumie wartość prawdy oraz niskość kłamstwa i fałszu.

Człowiek taki pojmuje odpowiedzialność wobec prawdy – stawia obowiązek wobec prawdy ponad własnymi pragnieniami. Rozumie także, że zakłamywanie świata odbiera mu jego piękno.

- **Dobroć** – Ze wszystkich wartości moralnych jest najcharakterystyczniejsza dla wszystkich wartości moralnych. Jest nie tyle warunkiem co owocem moralnego życia.

gr. Agatos – dobry, życzliwy, korzystny, użyteczny, znakomity, prawy, odpowiedni.

Dla greckich filozofów koncepcja dobra była celem najwyższym. Znaczenie wartości można podkreślić poprzez pytania

„Czy to co mam zamiar dzisiaj zrobić jest życzliwe i wyraża uczucie i troskę?”

„Czy to co mam zamiar zrobić jest odpowiednie i prawe?”

Osoba dobra to osobowa wybacząca, gotowa ponosić za innych ofiarę. Wszystko cechy człowieka dobrego związane są z przymiotami miłości.

Miłość jest ze wszystkich odpowiedzi na wartości odpowiedzią najgłębszą i najpełniejszą. W miłości człowiek wybiega ku drugiemu by brać udział w jego życiu, a także, chce ochraniać go i otaczać opieką

Trzy typu ludzi, których postawa jest zaprzeczeniem dobroci

- Człowiek zły – nie przechodzi obok ludzi obojętnie. Karmi się nienawiścią, jest wrogi wobec ludzi. Jest wrogiem wartości. Napada na ludzi i chce ich zniszczyć.
- Człowiek o twardym sercu – surowy, zimny, obojętny wobec innych, głuchy na prośby. Traktuje ludzi jako pionki na szachownicy.
- Człowiek chłodny – człowiek, który mija ludzi jakby ich nie widział, myśli tylko o sobie. Nie jest tak twardy i brutalny jak poprzednie dwa rodzaje.

Człowiek dobry cechuje się ciepłem i serdecznością – bezinteresownym zainteresowaniem życiem innym.

Człowiek dobrego nie należy mylić z człowiekiem uległym, czy dobrotliwym.

Życie człowieka i społeczeństwo jest ciągłym stawianiem się.

WYKŁAD 6.

SUMIENIE JAKO WEZWANIE DO AUTENTYCZNOŚCI

Granice między dobrem i złem są niejasne i rozmyte – obowiązkiem człowieka jest nauczyć się dokonywać odpowiednich wyborów bez absolutnej pewności co do ich poprawności.

Sumienie jest najtrudniejszym do zdefiniowania pojęciem dla etyki.

O tym co człowiek powinien czynić mówi mu jego sumienie.

Fundamentalne pytania

- Czym jest sumienie?
- Czy sumienie zawsze ma racje?
- Czy zawsze powinniśmy słuchać sumienia?
- Czy mamy szanować sumienie innych ludzi?

Czym jest sumienie?

Jedni uważają sumienie za głos Boga w człowieku, inni za „tresurę” – efekt kultury/wychowania.

Człowiek jest w stanie zrozumieć swoje działania i ich skutki i może zadać sobie pytanie: „Czy to co robię jest sprawiedliwe?”

Według niektórych teorii sumienie jest głosem nawyku odzywającym się gdy robimy coś czego nigdy w życiu nie robiliśmy.

Sumienie jednak nie jest wyłącznie głosem płynącym z przyzwyczajenia i nawyku. Stoi ono na straży wartości etycznych.

Sumienie jest głosem ludzkiego rozumu – informuje człowieka co jest złe i niemoralne. Wnosi wraz z tym głosem zobowiązanie by czynić dobrze. Głos sumienia jest zobowiązującym apelem by czynić dobro. U ludzi zdrowych wyrzuty sumienia są zawsze znakiem winy.

Człowiek jest istotą uzależnioną od innych ludzi – każdy człowiek potrzebuje innych by stać się tym kim jest. Człowiek jest tworzony przez innych, otaczających go ludzi.

Czy sumienie zawsze ma racje?

Błędne sumienie – ludzie kierujący się swoim sumieniem wyrządzają innym krzywdę. Człowiek nie może czegoś czynić jeżeli wie, że się myli. Z błędnym sumieniem nie należy działać.

Sumienie niepewne – człowiek działający z takim sumieniem naraża się na czynienie zła.

Czy mamy słuchać swojego sumienia?

Godność człowieka polega na tym, że jest on całością sensu – dla człowieka nie ma dobra obiektywnego, jest w stanie ocenić jako dobre lub złe tylko to co zna, na podstawie tego co wcześniej poznał.

Znakiem, że ktoś podąża za sumieniem a nie za odstającymi od sumienia celami jest gotowość do konfrontacji swych poglądów z poglądami innych.

Karol Hubert Rostworowski – polski dramaturg. „Judas z Kariothu”

Sumienie może doprowadzić człowieka do świętości, a ucieczka od sumienia prowadzi do upadku – wciąż uciekając doprowadza samego siebie do śmierci.

Sumienie poznać można po jego owocach.

Matrin Heidegger porównuje sumienie do milczenia – sumienie jest to milczenie pełne wymowy. (..) Istotą sumienia jest odsłanianie i to co odsłania jest subiektywną istotą człowieka.

Człowiek jest istotą wiecznie znajdującą się na drodze i „żywą nadzieją”. Sumienie, które wyrasta z egzystencjalnej sytuacji człowieka pyta go „Gdzie jesteś człowieku [na swej drodze]?”

Sumienie nie kłóci się z człowiekiem – sumienie zawsze odpowiada na winę przejmującym milczeniem. Sumienie daje człowiekowi do zrozumienia, że on zawsze chce mieć sumienie. Sumienie towarzyszy upadkowi

człowieka i pyta „Gdzie jesteś?”.

Być człowiekiem sumienia oznacza słuchać swojego sumienia w każdej sytuacji i nie zagłuszać jego głosu, choć jest on nieraz trudny i wymagający. Oznacza nie godzić się na zło. Oznacza to akceptować swoje błędy i czuć, poczucie winy gdy czyni się źle.

Być człowiekiem sumienia znaczy słuchać swojego sumienia zawsze – gdy robi się dobrze, a także gdy robi się źle. Człowiek zawsze może powstać i być lepszy. Oznacza to wymagać od siebie podnoszenia się z porażek i upadków i wiązać zaczynać od nowa. Nie należy spodziewać się od siebie natychmiastowej zmiany, czy też nieomyślności, należy za to wytrwale i cierpliwie „wychowywać samego siebie”.

Być człowiekiem sumienia oznacza budować społeczeństwo przyjazne człowiekowi. Oznacza to umieć ze spokojnym sumieniem przeprosić za zło, które się komuś uczyniło.

Być człowiekiem sumienia oznacza samodzielnie podejmować odpowiedzialność za problemy wspólne.

Sumienie człowieka pokazuje realizację transcendencji

George Herbert – „Dzwig”

Gdy Bogu się udało
Stworzyć człowieka, stworzenia koronę,
Czarę dobrodziejstw pełną chwycił śmiało,
Aby zlać dary, w świecie rozproszone,
W ludzką duszę i ciało.
Wprzód więc siła płynie,
Piękno, myśl, rozkosz, cześć i inne dary:
Gdy niemal próżne już było naczynie,
Bóg wstrzymał nagle dłoń, bo na dnie czary
Został spokój jedynie.
„Jeśli”, rzekł Pan, „dłożę
I ten ostatni klejnot – ród człowieczy
Nie mnie czić będzie, ale dary Boże,
Spokój Wszechrzeczy miast Pana Wszechrzeczy:
Tak szkodę wspólną stworzę.
Choć mu dobra przystoją
Inne – niepokój zaspokojenia
Niech pcha człowieka ku trudom i znojom;
Jeśli nie dobroć, to ciężar znużenia
Wzniesie go na pierś moją”.

Sumienie jest tym o co woła dzisiejszy świat.

WYKŁAD 7.

ŹRÓDŁA I SPOSOBY ROZWIĄZYWANIA KONFLIKTÓW

Każdy człowiek zarówno daje od siebie jak i bierze – błędem i źródłem konfliktu jest chęć by tylko brać.

Konflikt pojawia się zawsze wówczas gdy wyrażone/doświadczone zostaną różne poglądy – różnice w poglądach wywołują konflikty.

Trzy mity dotyczące konfliktów

- **Konflikt jest szkodliwym dla grupy zdarzeniem i powinno się go unikać.** Jest to mit dlatego, że konflikt jest nie tylko negatywnym zjawiskiem – może on pomóc członkom danej grupy zrozumieć pełniej jakąś sytuację. Konflikt zwraca uwagę na problem, i może pomóc go rozwiązać.

Konflikt może doprowadzić do zsolidaryzowania grupy

- **Konflikt wyraża nieporozumienia w zakresie komunikacji** – ludzie nie potrafią się dobrze komunikować. Jest to fałsz gdyż niektóre konflikty wynikają bezpośrednio z różnicy wyznawanych

wartości. Konflikt nie jest tylko kwestią komunikacji ale także różnic wartości i metod osiągania danych celów.

- **Konflikty mogą zostać rozwiązane jeżeli strony chcą rozmawiać.** Niektóre konflikty są nierozwiązywalne. Możliwe do rozwiązania są tylko konflikty w których nie ma fundamentalnych różnic wartości między stronami.

Myślenie grupowe – negatywna konsekwencja grupowego procesu podejmowania decyzji, charakteryzującego się niepowodzeniem grupy w obszarze krytycznej analizy danej decyzji.

Trzy negatywne konsekwencje myślenia grupowego

- Grupa przecenia swoją władzę – grupa jest przekazana, że powody do podjęcia decyzji były słuszne, a więc i decyzja była słuszna. Członkowie przekonani są, że nie mogą ponieść porażki – ich decyzja była właściwa więc nie grożą im konsekwencje.
- Grupa staje się zamknięta na nowe pomysły – zbiera informacje selektywnie, przyswaja tylko informacje zgodne z ich przekonaniami. Członkowie grupy nie dążą do prawdy, tylko do potwierdzenia swych tez i wybierają tylko potwierdzające je informacje. Grupa ma tendencje do wykluczania przeciwnych poglądów, co wpływa negatywnie na podejmowanie decyzji.
- Członkowie grupy zawsze doświadczają nacisku by się podporządkować – przeprowadzają swego rodzaju autocenzurę. Członkowie grupy doświadczają przekonania, że muszą myśleć jednakowo, solidarnie.

Jak można zapobiegać myśleniu grupowemu

- Poprzez zachęcanie członków grupy do rozważenia problemu – zapobiega to powstaniu przedwczesnego konsensusu. Dokładna analiza problemu przed przystąpieniem do tworzenia rozwiązania. Jednak niestety zwykle nacisk kładziony jest na jak najszybsze podjęcie decyzji, co zapobiega procesowi dokładnej analizy
- Powołać „advokata diabła” czyli kogoś kto nawet jeżeli generalnie zgadza się z ogólnym poglądem będzie miał za zadanie bronić pogląd przeciwny – sprzyja to sceptycyzmowi i krytycznemu myśleniu w analizie problemu.
- Lider musi umieć zaakceptować krytykę własnych poglądów oraz pozwolić zabrać głos każdemu w grupie, a sam wypowiedzieć się jako ostatni
- Poprzez zapraszanie ekspertów/specjalistów spoza grupy, aby rzetelnie przedstawili daną informację.

Jak można rozwiązywać konflikty?

Pięć stylów rozwiązywania konfliktów

- Unikanie konfliktu – postawa pewnego rodzaju i bierności, nawet w obliczu decyzji sprzecznej z naszymi poglądami – brak ingerencji w konflikt. Z unikaniem konfliktów związane jest niebezpieczeństwo.
- Dostosowanie się – cechą tego stylu jest chęć osoby do angażowania się w konflikt, niechęć ustąpienia oraz finalne dostosowanie się do jednej ze stron (nawet jeżeli nie zgadza się z żadną z nich).
- Rywalizacja – cechuje ją wychodzenie naprzód w konflikcie kosztem przeciwniej strony. Rywalizacja budowana jest na zasadzie zero-jedynkowości (jedna strona jest zła, a druga dobra)
- Współpraca – chęć pracy z innymi w celu poszukiwania rozwiązania, które zadowoli obydwie strony.
- Kompromis – charakteryzuje się tym, iż obie strony są skłonne zrezygnować z jednej rzeczy, aby w zamian zyskać coś innego.

W jaki sposób wyrażać swoją niezgodę i własne stanowisko?

Stanowisko unikania jest szkodliwe pod tym względem, że grupa traci głos, który mógłby być źródłem cennych informacji i argumentów mogących wzbogacić dyskusję. Opinię należy jednak wyrazić w odpowiednim momencie.

Swą odmienną opinię należy wyrażać z wrażliwością i szacunkiem w stosunku do innych – krytykować można pogląd, z którym się nie zgadzamy, a nie osobą która go przedstawia.

Na odmienną opinię należy reagować zaciekawieniem, a nie natychmiast przyjmować postawę defensywną. Nie należy traktować krytyki swojego poglądu jako krytyki swojej osoby.

WYKŁAD 8.

MOŻLIWOŚĆ PROWADZENIA DIALOGU W SPOŁECZEŃSTWIE PLURALISTYCZNYM

Jak możliwy jest dialog w jakiegokolwiek sytuacji konfliktowej?

Dziewięć cech jakimi powinien odznaczać się dialog

- Rzetelna analiza – jakie są przyczyny danego konfliktu. Rzeczywistość nie jest prosta, czytelna ani czarno-biała – tym istotniejsza jest skrupulatna jej analiza.
- Realizm w rozpoznaniu dobra wspólnego – dobrem wspólnym jest możliwość rozwoju poszczególnych jednostek.
- Odrzucenie przemocy – aby prowadzić dialog, trzeba sobie uświadomić, że nie można stosować przemocy. Przemoc i strach nie jest korzystna dla dialogu. Przeszkodą w dialogu jest też negatywne nastawienie ku przeciwnikom a pozytywne ku sojusznikom – zgnębienie przeciwników uniemożliwia dialog.
- Uświadomienie sobie, że wszyscy ludzie są uspołecznieni – wszystko co człowiek posiada pośrednio lub bezpośrednio zawdzięcza innym ludziom. Ludzie z istoty są uspołeczni – potrzebują innych dla własnego rozwoju.
- Nastawienie się na współpracę – aby dialog był możliwy człowiek musi uświadomić sobie, że konieczna jest współpraca z innymi ludźmi. Świat nie jest czarno-biały toteż należy uświadomić sobie konieczność współpracy z innymi ludźmi.
- Przyjęcie ducha partnerstwa – traktowanie innych jako partnerów a nie jako wrogów
- Zdolność do kompromisu – umiejętność przyjęcia czegoś z czym nie do końca się zgadza jest konieczne dla dialogu.
- Respekt dla norm etycznych – nieetyczne zachowania zawsze utrudniają dialog.
- Otwarcie na świat – nie należy budować katastroficznych wizji, tylko być otwartym na świat.

Cztery filary dialogu

- Potrzeba konsensusu – umiejętność dostrzeżenia, że jakieś wartości podstawowe zostały zagrożone. Oznacza to, że potrzebne jest minimum wartości prawnych, etycznych i społecznych – by w sytuacji zagrożenia umieć się porozumieć unikając problemu związanego z relatywizmem. Minimum tym może być

- minimum teologiczne
- minimum prawne
- minimum naturalne

Dialog zawsze opiera się na jakiś minimum, zbudowanym na ogólnie konsensusie

- Gotowość słuchania – Dialog nie jest luźną wymianą zdań, nie jest też nakładającą się na siebie nawzajem „wiązką monologów”. Aby przebiegał dialog musi panować wzajemna akceptacja oraz gotowość słuchania. Słuchanie jest konieczne dla dialogu, gdyż bez tego dialog staje się nałożonymi monologami. Niezbędne dla dialogu jest przyjęcie do siebie „ja” innego człowieka i gotowość zetknięcia się ze światem innym niż własny.¹

Narcyzm przeszkadza w dialogu, prowadzi do odrzucenia wartości świata innego niż ten subiektywnie dostrzegany przez nas (a co za tym idzie wartości świata ogólnie).

W wielu sytuacjach ludzie mówiący o problemach świata są traktowani niepoważnie („takie mówienie to po prostu ich obowiązki”)²

Należy słuchać innego człowieka i pozwalać innym dokonywać zmian w świecie

¹„Kultura narcyzmu”

²metafora cyrku

- Postulat jasności komunikatu – nawet najszczerze i najdokładniejsze wsłuchanie się nie pomoże, jeżeli myśli sformułowane są nieklarownie. Treść głoszona przez człowieka powinna być wyrażana tak aby każdy mógł ją zrozumieć. Należy poszukiwać takiego sformułowania komunikatu, aby był on jak najbardziej zrozumiały dla odbiorcy.

Jasność i zrozumiałość komunikatu łączy się z chęcią wejścia w świat rozmówcy i zrozumienia go.

Głębia języka przekazuje adekwatnie głębie treści jeżeli sama w sobie treść komunikatu poparta jest doświadczeniem. Jasność języka jest związana z jasnością dialogu

- Kompromis a prawda – Można rozumieć partnera, słuchać go a w dalszym ciągu nie prowadzić z nim dialogu. Dialog zawsze ma jakiś cel i do czegoś dąży. Dialog musi być konkretny, a partnerzy w dialogu muszą pamiętać jaki jest jego cel.

Celem dialogu jest dojście do kompromisu w danej sytuacji. Kompromis nie jest zależny od autorytetu którejkolwiek ze stron, ale od autorytetu wyższego – nie jest efektem ustępstw czy przetargów (które i tak nie zadowolą żadnej strony), ale jest efektem zbliżania się do prawdy obiektywnej.

Elementem, który przeszkadza takiemu realnemu kompromisowi jest konformizm (polegający na skłonności do ustępstw jednej ze stron).

Realny kompromis jest dążeniem do prawdy

Wszystkie te cztery filary dialogu mają prowadzić by patrzeć optymistycznie na rzeczywistość. Nigdy nie należy tracić wiary, ani zaufania czy nadziei. Stan przygnębienia jest jakby rodzajem paraliżu – jest to paraliż umysłu, który prowadzi do niejasnego i złego postrzegania świata.

WYKŁAD 9.

TOLERANCJA W SPOŁECZEŃSTWIE PLURALISTYCZNYM. POSTAWA TOLERANCJI JAKO SZANSA ROZWIĄZYWANIA KONFLIKTÓW

Każdy człowiek jest wydarzeniem jedynym w swoim rodzaju i jest historią, które się już nie powtórzy, dlatego ludzie powinni się nawzajem "tolerować".

Karol Popper – „Społeczeństwo otwarte i jego wrogowie”

Trzy paradoksy nękające wolne społeczeństwa

- paradoks wolności – nieograniczona wolność prowadzi do tego, że ludzie słabi są tyranizowani przez silnych
- paradoks demokracji – nieograniczona demokracja może prowadzić do tyranii
- paradoks tolerancji – nieograniczona tolerancja będzie prowadzi do ogólnej nietolerancji wśród ludzi

Nieograniczone korzystanie z wolności, demokracji i tolerancji prowadzi do zaprzeczenia tych wartości. Każda postawa (nawet wartościowa) doprowadzona do skrajności staje się szkodliwa.

John Locke – „List o tolerancji”

Voltaire – „Traktat o tolerancji”

tolerować (*tolerae*(?)) – cierpliwie znosić). Pierwotne znaczenie tolerancji odnosi się do tolerancji negatywnej, która jest postawą cierpliwego znoszenia zjawisk które postrzegamy jako negatywne i nieinterweniowania w nie.

Trzy pojęcia tolerancji

- Tolerancja negatywna
- tolerancja pozytywna – postawa zakładająca poparcie i zaangażowanie się na rzecz obyczajów, grup i wartości. Na przykład udzielanie praw, przywilejów mniejszości przez większość.
- tolerancja perswazyjna – polega na nierezygnowaniu z oddziaływania perswazyjnego na daną grupę, by przekonać ją do czegoś, przy jednoczesnym uszanowaniu jej praw.

Właściwym przedmiotem tolerancji jest człowiek, którego bez względu na jego poglądy i czyny, należy tolerować – przy czym należy oddzielić błędy i złe uczynki od danej osoby. Nie oznacza to, że toleruje się zło – tolerancja należy się ludziom, nawet jeżeli popełnili złe uczynki.

Tolerancja mając w swym przedmiocie człowieka powinna się koncentrować na znoszeniu czegoś w miłości.

Tolerancja ma także swoje motywy. Czy cierpliwe znoszenie czegoś jest tolerancją jeżeli jest motywowane strachem, lub obojętnością, czy też poczuciem wyższości, obłudą lub korzyścią? Czy wspólnym mianem „tolerancji” można określić tak odmienne postawy?

Postawy tolerancji nie można ograniczyć tylko do zachowania, lecz trzeba także przy tym spojrzeć na motywy.

Trzy motywy tolerancji

- Chęć uniknięcia większego zła, bądź ochronienie większego dobra – jeżeli reakcja człowieka na złą sytuację wywoła większe zło, to nie powinien on reagować.
- Świadomość, że ma się do czynienia z wieloaspektowością ludzkiego poznania – nikt nie może sobie uzurpować tytułu nieomyślności. Dlatego konieczne prowadzenie dialogu. Nie oznacza to relatywizacji prawdy, tylko to że do prawdy ludzie mogą dochodzić z różnych, nierzadko sprzecznych punktów widzenia. Wieloaspektowość ludzkiego poznania powinna nas skłaniać do ostrożności w ocenianiu punktu widzenia innych.
- Godność człowieka – decydują o niej dwie podstawowe wartości
  - Rozum – tylko człowiek używający rozumu może być posądzony za swoje akcje. Rozum pozwala rozważać postawy i czyny.
  - wolność – pozwala nam oceniać zachowania

Nigdy nie należy nikogo do niczego zmuszać, nawet w wypadku oczywistego dla nas dobra, czy zła. Każdy ma prawo do bycia człowiekiem i dlatego ma prawo do własnej decyzji. Tylko decyzje oparte o rozum i wolność czynią człowieka człowiekiem. Prawie nigdy nie są nam znane czyjeś motywy – wnioskujemy tylko o nich na podstawie własnej logiki, dlatego nie można tego kogoś oceniać.

Godność człowieka jest związana z prawami człowieka

Granice tolerancji

- Godność człowieka – nie można nigdy usprawiedliwiać tolerancji wobec łamania praw człowieka i naruszania jego godności. Jest to podstawa granica tolerancji.

Tolerancja nie może odbierać prawa do mówienia nie i do sprzeciwu, gdyż prawo do wyrażania własnych poglądów jest również prawem człowieka. Sprzeciw jest konieczny w uniknięciu zła.
- Prawda – niedopuszczalne są kompromisy naruszające prawdę. Człowiek jest zobowiązany kierować się ideałem dążenia do prawdy, a więc i do bycia krytycznym wobec tego co się wokół niego dzieje. Nie należy tolerować kłamstwa i fałszu – każdy ma prawo wyrażać swe poglądy, lecz pogląd musi mieć wartość.

Kluczowa jednak w rozwiązywaniu konfliktu dialog-tolerancja jest dobroć. Człowiek przede wszystkim musi kierować się dobrocią.

WYKŁAD 10.

RZĄDY PRAWA W PERSPEKTYWIE ETYKI PRAWORZĄDNOŚCI

Państwo prawa to państwo, w którym prawo wiążące jest nie tylko dla obywateli ale też dla organów rządzących. Prócz tego powinno być przewidywalne i nigdy arbitralne.

prof. Safia – dwie koncepcje państwa prawa (przypowieść).

- państwo króla Ubu – państwo ufne i przychylne obywatelom. Sądy skłonne do kompromisów
- państwo króla Abu – państwo nieufne i nieprzychylne obywatelom. Sądy kierujące się zasadą *Dura lex sed lex*

W tym kontekście przedstawiona jest sytuacja obywatela, który wskutek nieznamości prawa, nieumyślnie pominął część dochodów płacąc podatki. W pierwszym państwie skłania to urzędników do przemyslenia celowości tego prawa i umyślności czynku obywatela. Dochodzą do wniosku, że prawo mogło być nie w pełni dobre. W drugim państwie urzędnicy zauważywszy, że obywatel nie zapłacił podatku nakładają na niego kare i zaczynają postępowanie karne, bo „nieznajomość prawa szkodzi”. Obywatel zostaje aresztowany. Po odzyskaniu wolności odwołuje się do decyzji sądu i po trzech latach wygrywa. Jego kara zostaje umorzona i prawo zwycięża. Ale obywatel i tak stracił już wszystko.

Zasady które powinny obowiązywać w etyce praworządności państwa prawa

- Uczciwość w relacjach między rządzącymi a rządzonymi – Wg Arystotelesa ludzie nie rodzą się sprawiedliwi ani prawi ale stają się tacy wskutek funkcjonowania w społeczeństwie, w którym panują pewne normy prawne. „Człowiek uczciwy intelektualnie często myśli powoli, jego ideałem myślowym jest maksymalna spójność wewnętrzna i źródłowość” – Friedrich Nietzsche. Nie należy się zgadzać na nieuczciwość.
- Transparentność działania – Jest to wartość z którą łączy się wiele innych wartości np. prawo do informacji – każdy obywatel ma prawo wiedzieć jak działa prawo i nie może być to ukrywane ani zakłamywane. Wszelkie informacje powinny być przekazywane uczciwie. Przekazywane informacje nie mogą być spętane kłamstwem, złym zamiarem czy też nieufnością – niewielki jest użytek z informacji, gdy przekazywana jest tylko by obronić dane stanowisko a nie po to by dążyć do prawdy.
- Bezstronność w rozstrzyganiu spraw publicznych – nikt, żadna osoba ani grupa nie może mieć uprzywilejowanego dostępu do informacji. Należy kierować się przede wszystkim prawdą i sprawiedliwością, a nie własnym interesem aby być prawdziwie bezstronnym.
- Poszanowanie praw przeciwników politycznych – W przeciwniku nie należy widzieć wroga. Prawdziwa dyskusja polega na poszukiwaniu płaszczyzny porozumienia a nie na wytykaniu błędów przeciwnika. Przeciwnik w niedługim czasie zawsze może okazać się sojusznikiem. W dyskusji nie należy rzucać ostrych słów – wypowiedziane w gniewie słowa uczynią dyskusję trudną. Nie ma nieszczęścia cięższego niż niedocenianie przeciwnika. Punkt widzenia przeciwnika nawet jeżeli rzeczywiście błędny może mieć rzetelne podstawy, wynika to z wieloaspektowości ludzkiego poznania – odrzucanie punktów widzenia przeciwnych do naszych jest ignorancją.
Bohaterstwem nie jest pokonanie przeciwnika ale przezwyciężenie samego siebie. Gniew nie jest oznaką siły tylko słabości i może być zastawioną na nas pułapką. Nie należy walczyć z przeciwnikiem na polu na którym są silniejsi.
- Sprawiedliwe i uczciwe wykorzystywanie pieniędzy publicznych – Odrzucenie negatywnych zachowań i czynków (tj. np. korupcji) nawet jeżeli miałyby nam przynieść zysk.
- Rezygnacja z niegodziwych metod zdobywania utrzymywania władzy za wszelką cenę – Polityk ma prawo dążyć do władzy tylko gdy chce ją wykorzystać dla dobra ludzi, i powinien z niej zrezygnować gdy się od niego tego wymaga. Ten kto rządzi jest sługą. Ten kto rządzi nie ma prawa uciekać się do przemocy, gdyż wtedy jest przeciwnikiem prawdy. Przemoc nie jest oznaką siły tylko słabości, nieumiejętność zwycięstwa rozumem lub sercem i ucieknięcie się do okrucieństwa jest dowodem słabości i niekompetencji.

Nie wystarczy przypominanie ludziom ogólnych zasad i potępienie niesprawiedliwości, jeżeli nie będzie temu towarzyszyło wewnętrzne poczucie własnego obowiązku i działania.

WYKŁAD 11.

ZAUFANIE JAKO FUNDAMENT BEZPIECZEŃSTWA W CODZIENNYM ŻYCIU

Trzy orientacje (?)

- Nadzieja
- Przekonanie – wiara, że stanie się coś pozytywnego. Człowiek czyni coś by osiągnąć cel

- Zaufanie – Wyrażona w działaniu wobec innej osoby forma oczekiwania, że jej reakcje będą wobec nas uczciwe. Zaufanie należy do tzw. miękkich zmiennych. Oznacza to, że jest to do precyzyjnego określenia i opisanie, lecz niezbędne do funkcjonowania w społeczeństwie.

Wszelkie działania ludzkie są zorientowane na przyszłość. Ludzkie zachowania są kształtowane przez ich oczekiwania wobec przyszłości.

Zaufanie pomaga człowiekowi rozwiązywać problemy związane z ryzykiem. Gdyby człowiek nie „miał zaufania”, że coś się zdarzy (i że nie zdarzy się nic złego) nie mógłby funkcjonować. Życie jednostki zależy od otaczających ją ludzi i od związanego z działaniem innych ryzyka. Zaufanie jest niezbędne do współistnienia z innymi.

Nieufność dostarcza człowiekowi granic i zahamowań.

Trzy kategorie oczekiwań (zakłady)

- Oczekiwania efektywnościowe – oczekiwania polegające na spodziewaniu się, że zachowania innych są powtarzalne i stabilne. Jest to zakład, który rzadko się przegrywa.
- Oczekiwania aksjologiczne – człowiek obdarza innego, człowieka takim zaufaniem tylko gdy spodziewa się po nim, że będzie działał moralnie.
- Oczekiwania powiernicze/opiekuńcze – oczekiwanie polegające na tym, że jednostka zakłada, że inni nie tylko będą zachowywać się moralnie, ale także altruistycznie. Jest to zakład który bardzo często się przegrywa

Trzy kategorie oczekiwań nieufnych (zakłady)

- Założenie, że inni będą działali egoistycznie
- Założenie, że inni nie tylko działają egoistycznie, ale także niemoralnie
- Założenie, że wszyscy ludzie działają irracjonalnie i chaotycznie

Przestrzenie ludzkiego zaufania:

- Zaufanie osobiste – zaufanie do konkretnych dobrze znanych człowiekowi ludzi (np. rodziców). Jest to bardzo silne, niezawodne zaufanie
- Zaufanie pozycyjne – jest to zaufanie kierowane do ludzi pełniących określone role społeczne (np. do lekarzy) tzw. ludzi/ról społecznego zaufania.
- Zaufanie komercyjne – jest to zaufanie wyrażone w decyzji kupna danego towaru. (np. zaufanie, że kupuje się porządny produkt)
- Zaufanie technologiczne – wiara w niezawodność danych systemów technologicznych (np. prądu, internetu)
- Zaufanie instytucjonalne – zaufanie kierowane ku wielkim organizacjom, ku masie zorganizowanych funkcjonariuszy (np. zaufanie do banku)
- Zaufanie systemowe – zaufanie, że działający system polityczny, czy też społeczny działa poprawnie

Kultura zaufania stanowi swego rodzaju przenikającą zbiorowość ludzi atmosferę stabilności.

Kryteria pomagające budować kulturę zaufania

- Kryteria podmiotowe
  - Reputacja (wizerunek) człowieka – człowiek, który osiąga wiele rzeczy i ma reputację jest człowiekiem, któremu łatwiej zaufać. Ludzie o dobrej reputacji cieszą się większym zaufaniem.
- Kryteria strukturalne
  - Stabilność normatywna – prawo nie może ulegać gwałtownym, niespodziewanym zmianom
  - Transparentność organizacji społecznych
  - Trwałość porządku społecznego – zmiany dokonujące się w społeczeństwie nie mogą być rewolucyjne i gwałtowne, aby mogła powstać kultura zaufania.
  - Podporządkowanie władzy prawu

- Realizacja uprawnień i egzekwowanie obowiązków danych podmiotów (ludzi, instytucji)

Cała problematyka zaufania stawia pytanie o funkcję i dysfunkcję zaufania i nieufności – „Czy trzeba mieć zaufanie, czy trzeba być nieufnym?”

Najważniejszym elementem związanym z zaufaniem lub nieufnością jest ugruntowanie zaufania lub nieufności. Rozsądnie jest ufać ludziom porządnym i godnym, a nierozsądnie jest ufać osobom niemoralnym. Zaufanie pozwala pozbyć się niechęci i ostrożności, co zmniejsza wysiłek związany z kontaktami z innymi. W momencie gdy dany podmiot zyskuje zaufanie od jednostki, to jednostka jest uwolniona od konieczności ciągłego monitorowania go.

Nieufność wobec niegodnych zaufania pozwala jednak się obronić i przygotować na ewentualne szkody, lub ich uniknąć. Uzasadniona i ugruntowana epistemologicznie nieufność jest pozytywna i ma znaczenie.

Zarówno zaufanie jak i nieufność mają znaczenie i są potrzebne tak długo jak są uzasadnione i ugruntowane. Zaufanie bez uzasadnienia jest naiwnością, a nieufność bez uzasadnienia – paranoicznością.

Trauma społeczna i kulturowa rodzi się z zachwiania stałości i jednolitości (zwłaszcza przy stosowaniu prawa). Zaufanie będzie maleć tam gdzie obala się i niszczy autorytety i promuje niechęć wobec nich.

Niesłuchanie społeczeństwa i niezależnych ekspertów oraz budowanie teorii spiskowych także niszczy kulturę zaufania.

WYKŁAD 12.

ANATOMIA NIENAWIŚCI

W świecie rozdartym przez rywalizację, tym bardziej należy uważać na nienawiść do innych i nie podawać jej się. Nienawiść nie jest przeciwieństwem miłości, co więcej ma z miłością wspólne cechy.

Cechy ludzi nienawistnych

- Ludzie nienawistni nie są pasywni i aktywnie działają
- Stałe i uporczywe, przesadne poczucie krzywdy lub niesprawiedliwości i chęć bycia szanowanym/kochanym i docenianym. Ludzie tacy chcą uznania i bycia w centrum uwagi. Odczuwają wściekłość gdy od razu nie dostają tego czego chcą.
- Ludzie nienawistni nie dostrzegają realnych powodów swoich porażek – odnajdują zastępczych winowajców, którym przypisują swoje niepowodzenia.
- Ludzie nienawistni są ludźmi obdarzonymi kompleksem niedoceniania własnej wartości
- Człowiek nienawidzący nie zna szczęścia – nie jest zdolny do szczęścia i auto-ironii, czy też samokrytyki.
- Brak zdolności do odczucia absurdalności swoich zachowań i spojrzenia na świat
- Całkowity, metafizyczny brak poczucia granic. Nie rozumie, że istnieje granica uznania, granica moralności, czy też granica działań.
- Ludzie nienawistni mają paranoiczne poczucie wszechobecnego, skierowanego przeciw nim spisku.

Ludzie nienawistni nie są w stanie osiągnąć szczęścia i satysfakcji w życiu.

W nienawiści podobnie jak w miłości obecny jest swojego rodzaju pragnienie transcendencji – wyjścia poza swoje życie. Nie ma różnicy pomiędzy nienawiścią jednostkową i zbiorową pod tym względem, że cechuje ją to samo i osoba zdolna do nienawiści jednostkowej jest też zdolna do nienawiści zbiorowej. Nienawiść zbiorowa jest tworzona przez ludzi skłonnych do nienawiści jednostkowej i wciąga nie tylko ludzi skłonnych do nienawiści.

Zbiorowa nienawiść uwalnia ludzi od samotności, od poczucia bezsilności i od anonimowości, ponieważ proponuje swego rodzaju egalitarną wspólnotę, do której może dołączyć każdy skłonny coś nienawidzić. Wspólnota nienawidzących daje swoim członkom przyzwolenie na agresję i tworzy złudzenie legalności przemocy i bezkarności. Ludzie w takiej wspólnotcie utwierdzają się nawzajem w swoich racjach. Wspólnota taka wyręcza w myśleniu i daje łatwe odpowiedzi na trudne problemy – ułatwia nienawistnikom rozpoznanie winowajców odpowiedzialnych za ich problemy.

Nienawiść zbiorowa rodzi się w sposób niedostrzegalny, na prawdziwych krzywdach i niesprawiedliwościach. Zdobywa wiarygodność na cierpieniu i nieszczęściu. Uogólnienia, opini i myśli chociaż niebezpiecznym, mogą rodzić nienawiść zbiorową. Inność różnych wspólnot powinna być przyjmowana pozytywnie i szanowana, gdyż w przeciwnym wypadku jest źródłem nienawiści.

Z nienawiścią powinno się walczyć, gdyż nienawiść nie tylko jest groźna i negatywna dla innych, ale także destrukcyjna dla jednostki nienawidzącej.

WYKŁAD 13.

EDUKACJA DROGĄ DO WOLNOŚCI I SZCZĘŚCIA

„Boże użycz mi pogody ducha abym godził się z tym czego nie mogę zmienić, odwagi abym był gotów zmienić to co mogę i mądrości abym odróżniał jedno od drugiego”

Aby osiągnąć swoje cele należy skupić się na racjonalnej i rozumnej ocenie sytuacji i nie działać pod wpływem emocji. Osiągnięcie celu jest niemożliwe jeżeli skupia się zbyt na małych rzeczach, i ulega emocjom. Nie można marnować czasu, bo jest on najcenniejszym zasobem, którego nie sposób odnowić, dlatego nie można go pożytkować na drobiazgi. To ile coś jest warte, jest proporcjonalne do poświęconego temu czasu

Cztery filary wiedzy

- Uczyć się aby wiedzieć – Na ile to co człowiek nazywa swoim myśleniem jest sterowane światem zewnętrznym? Na ile myślenie człowieka jest uwarunkowane jego potrzebami i namiętnościami?

Ten rodzaj uczenia się polega na zdobyciu prawdy, i jest on środkiem i celem życia ludzkiego. Chodzi w nim o zrozumienie świata. Poznawanie, zdobywanie wiedzy daje radość i spełnienie. Rozwój człowieka zależy od tego czy stawia on sobie pytania. Istotniejsze przy tym jest myślenie i refleksja niż sama wiedza.

Ćwiczenie pamięci jest jednak także ważna – pomaga nie zagubić się w świecie przepełnionym nadmiarem informacji.

- Uczyć się aby działać – Człowiek nie powinien usprawiedliwiać swojego zachowania zachowaniem innych ludzi, każdy jest indywidualnością i nie powinien porównywać się z innymi ludźmi.

Nie należy żyć w fałszu i nie należy akceptować fałszu. Negowanie i ukrywanie prawdy prowadzi do nieszczęścia. Należy zatem działać by wspomagać dążenie do prawdy.

- Uczyć się aby żyć wspólnie, aby uczestniczyć i współpracować z innymi za wszystkich płaszczyznach życia – Należy umieć wybaczać winy, gdyż wybacząc uwalniamy zarówno siebie i osobę, która nam zawiązała od ciężaru winy. Nieobciążeni jesteśmy wolni, a ludzie wolni w swoim wnętrzu mogą się lepiej rozwijać, a także sprzyjają rozwojowi innych.

Prawdziwa radość i pokój wynikają z dawania siebie innym.

Należy poznawać i rozumieć (uczyć się) innych ludzi, aby świat był lepszy.

- Uczyć się aby być – Człowiek kocha tylko to co ceni i ceni to co kocha. Ludzie chciwi kochają dobra i są niewolnikami pieniędzy.

Człowiek leniwy, który się nie uczy jest zniewolony.

14. PODSUMOWANIE

Przykładowe pytania

1. Wymień i opisz postulaty cywilizacji empatycznej

- Pierwszeństwo człowieka przed rzeczą
- Pierwszeństwo etyki przed techniką
- Pierwszeństwo być przed mieć
- Pierwszeństwo

2. Wymień i opisz zasady kształtowania społeczeństwa społecznego

- Zasada dobra wspólnego – zestaw warunków umożliwiających każdej jednostce możliwość odpowiedniego rozwoju
- Zasada pomocniczości – należy pomagać każdej jednostce w dążeniu do samodzielnego rozwoju – nie należy odbierać im przy tym inicjatywy. Tyle władzy ile jest to konieczne, tyle wolności ile to możliwe
- Zasada solidarności – należy budować więzi społeczne. Dążenie do zniszczenia więzi w społeczeństwie jest tyranią.
- Zasada sprawiedliwości – oddać każdemu co mu się słusznie należy

Trzy rodzaje sprawiedliwości

- Sprawiedliwość wymienna
- Sprawiedliwość rozdzielcza
- Sprawiedliwość legalna

Rodzaje sprawiedliwości społecznej

- Sprawiedliwość według zasług
- Sprawiedliwość względem potrzeb – „siatka społeczna”
- Sprawiedliwość równych szans
- Zasada słuszności (zasada miłości społecznej) – nie wszystko jest regulowane przez prawo, przy rozstrzyganiu takich problemów należy kierować się miłosierdziem

3. Wymień i opisz fundamentalne postawy moralne (Ditrich von Hildebrand)

- Prawość
- Wierność (wierność w stosunku do innego człowieka, a także pamięć)
- Poczucie odpowiedzialności
- Poszanowanie prawdy
- Dobroć

4. Wymień i opisz elementy składające się na bycie człowiekiem sumienia (Heidegger)

- W każdej sytuacji słuchać sumienia i go nie zagłuszać
- Podnosić się z własnych upadków
- Angażować się w budowanie społeczeństwa przyjaznego człowiekowi
- Przyjmować odpowiedzialność za sprawy publiczne

5. Jakie są strategie rozwiązywania konfliktów

6. Wymień i opisz sześć podstaw etyki praworządności

7. Wymień i opisz cztery filary dialogu

8. Wymień i opisz paradoksy tolerancji

9. Wymień i opisz rodzaje tolerancji

10. Wymień i opisz motywy tolerancji

11. Cechy ludzkiej egzystencji jako kontekst szacunku

- Człowiek jest istotą społeczną
- Każdy poprzez wzrastanie w określonym kontekście społecznym kreuje swoją własną unikalną tożsamość

12. Wymień i opisz cechy indywidualnej lub zbiorowej nienawiści

13. Wymień i opisz cztery filary edukacji